

«ALISHER NAVOIY VA XXI ASR»

Buyuk shoir va mutafakkir tavalludining
580 yilligiga bag'ishlangan xalqaro
ilmiy-nazariy anjuman
materiallari

2021-yil, 8-9-fevral

ALISHER NAVOIY NOMIDAGI
DOSENT DAVLAT O'ZBEK TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI

«ALISHER NAVOI AND THE XXI CENTURY»

The Materials of the International
Scientific-Theoretical Conference on the Theme
2021 year 8-9 february

«ALISHER NAVOIY VA XXI ASR»

*Buyuk shoir va mutafakkir tavalludining 580 yilligiga
bag'ishlangan xalqaro ilmiy-nazariy anjuman materiallari*

Toshkent, 2021-yil 8-fevral

The Materials of the International
Scientific-Theoretical Conference on the Theme

«ALISHER NAVOI AND THE XXI CENTURY»

Tashkent, 2021 year 8 february

ALISHER NAVOIY ASARLARIDA “DUNYO” TIMSOLI VA UNING TALQINLARI

THE IMAGE OF “DUNYO” (“WORLD”) AND ITS INTERPRETATION IN THE WORKS OF ALISHER NAVAI

Nurboy JABBOROV

ToshDO‘TAU

(O‘zbekiston)

Annotatsiya

Maqolada Alisher Navoiy lirik asarlari, “Xamsa” dostonlari va “Nasoyim ul-muhabbat” tazkirasi misolida “dunyo” timsoli va uning talqinlari masalalari tadqiq qilingan. Muallifning aniqlashicha, buyuk mutafakkir “dunyo” timsolini ikki xil ma’noda: 1) inson yashab turgan dunyo; 2) odamzodni ma’rifatdan to’suvchi parda sifatida talqin etilgan. Ilmiy tahlillar natijasida, shoir dunyoqarashining asoslaridan kelib chiqib, Alisher Navoiy asarlarida tarkidunyochilik g‘oyasi ifodalanmagani isbotlangan. Ulug‘ shoir asarlarida dunyoni emas, dunyoga bo‘lgan muhabbatni – dunyoparastlikni tark etish g‘oyasi badiiy talqin etilgani ilmiy asoslangan.

***Kalit so‘zlar:** ijod konsepsiyasi, dunyo, dunyoparastlik, poetik timsol, hayot falsafasi, inson kamoloti, badiiy talqin.*

Annotation

The article examines the issue of the image of the “world” and its interpretation on the example of lyric works, dastans “Khamasa” and tazkirs “Nasoim ul-muhabbat” by Alisher Navoi. According to the author, the great thinker described the image of the “world” from two different perspectives: 1) the world in which a person lives; 2) as a barrier preventing its perfection. As a result of scientific analysis based on the poet’s worldview, it was proved that the idea of renunciation of the world is not expressed in the works of Alisher Navoi. It is scientifically substantiated that in the work of the great poet, the idea of renouncing love for worldly luxury, and not the world, is artistically interpreted.

***Key words:** concept of creativity, peace, love of worldly luxury, poetic image, philosophy of life, human perfection, artistic interpretation.*

O‘zbek va jahon navoiyshunosligida bugungi kungacha salmoqli ilmiy-nazariy yutuqlarga erishilgani ma’lum. Tadqiqotchilar tomonidan buyuk shoir va mutafakkir dunyoqarashi hamda falsafiy konsepsiyasining asoslariga doir ilmiy muammolarga e’tibor qaratila boshlagani bu borada yangi natijalarga yo‘l ochishi aniq. Alisher Navoiy asarlarida ramz va timsollar poetikasi bir qadar o‘rganilgan. Lekin “dunyo” timsoli va uning talqinlari muammosi, ayrim maqolalardagi u yoki bu masala tadqiqi munosabati bilan bildirilgan mulohazalarni istisno qilganda, alohida tahlil etilmagan. Holbuki, ushbu muammoning o‘rganilishi buyuk mutafakkir dunyoqarashining asoslari yuzasidan yangi ilmiy xulosalarga kelish imkonini beradi.

Alisher Navoiy asarlarida dunyo timsoli ikki xil ma’noda qo‘llangani kuzatiladi: 1) inson yashab turgan dunyo; 2) odamzodni ma’rifatdan to‘suvcchi parda. Hazrat Navoiy asarlari uchun ilmiy-ma’rifiy asos vazifasini o‘tagan ilohiy manba – Qur’oni karimda va muborak hadislarda ham “dunyo” tushunchasi ana shu ikki ma’noda zikr etilgan. Alisher Navoiyning “dunyo” tushunchasiga yondashuv konsepsiyasi ushbu ikki mo‘tabar manbaga asoslanadi. Jumladan, Qur’oni karimdagi: “Rabbimiz, bizga bu dunyoda ham yaxshilikni, oxiratda ham yaxshilikni bergin” [Qur’oni karim 2: 201] oyatida ikki dunyo – inson tug‘ilib yashayotgan va oxirat olami yaxshiliklarini tilash ma’nolari ifodalangan. “Dunyo” istilohining “odamzodni ma’rifatdan to‘suvcchi parda” mazmunida qo‘llanishi esa mana bu oyatda yaqqolroq ko‘rinadi: “Va sizga berilgan narsalar bu dunyoning matohi va ziynati, xolos. Allohning huzuridagi narsa yaxshiroq va boqiyroqdir. Aql yurgizmaysizlarmi?” [Qur’oni karim 28: 60]. Hazrat Alisher Navoiy dunyoqarashi islom e’tiqodining asoslari bo‘lgan ana shu kabi ilohiy amrlar ruhida shakllangan va kamolga yetgan. Buyuk mutafakkir asarlarida ko‘plab tasavvufiy timsollar qatori “dunyo” timsoli talqini zamirida ham islom ma’rifati

turadi. Komil shaxs va yetuk islom allomasining bu dunyoqarashi ijod konsepsiyasi darajasiga o'sib chiqqan. "Dunyo" timsolining har ikkala talqinini shoir asarlari misolida tahlil etishga harakat qilamiz.

1. "Dunyo" timsolining inson yashab turgan makon ma'nosida talqin etilishi. Ushbu timsolni bu ma'noda qo'llar ekan, ulug' shoir uning qiymati Do'st yodi bilangina baland ekaniga urg'u beradi. "G'aroyibu-s-sig'ar" devonining 7-g'azali maqta'i ham ushbu fikrni tasdiqlaydi:

Navoiy xush ko'rar olamni oting zikridin, yo'qsa,

Anga do'zax aro o'tdekdurur dunyoy mo fiho. [Navoiy 2011 (1): 28].

Hazrat Navoiy asarlarini tadqiq etgan zamonamiz olimlarining aksari "dunyo" va "din" istilohini qarama-qarshi qo'yadi. Ular nazdida, bu ikki tushuncha bir-biriga zid, bir-birini inkor etadi. Bizningcha, bunday qarash tafakkurimizga kommunistik mafkura solgan kishan natijasidir. Moddiyunchilikdan qolgan bir asoratdir. Bunday mezon asosida yondashilsa, tabiiyki, hazrat Navoiy asarlari mohiyatiga yetib bo'lmaydi. Buyuk shoir asarlaridagi ma'nolar xazinasini moddiyunchilik kaliti bilan ochish amri mahol. Chunki bunday dunyoqarash hazrat Navoiy e'tiqodiga, ijod konsepsiyasiga ham zid ekani ayon. Buyuk bobokalonimiz asarlariga ular oziqlangan asl manbalar asosida yondashilsagina beqiyos bu xazina o'z sirlarini birma-bir ocha boshlaydi. Aslida, dindan, xususan, islomiyatdan ko'zlangan bosh maqsad – insoniyatning axloqini mukammal darajaga ko'tarish ekani ma'lum. Muhammad alayhissalomning: "Men makorim axloqni (olijanob xulqlarni) mukammal darajaga yuksaltirish uchun yuborildim", mazmunidagi hadisi ham ushbu fikrni tasdiqlaydi. Ana shu mezondan yondashilsagina yuqoridagi bayt mazmunini to'g'ri talqin etish mumkin: *Navoiy olamni Sening otingni yod etish imkoni borligi uchungina xush ko'radi. Yo'qsa, dunyo va undagi barcha narsalar uning uchun bamisoli do'zax o'tiga aylanadi.* Demak, hazrat Navoiy uchun dunyoning, inson umrining asl mohiyati Haq taoloning zikri bilan bog'liq. Yaratganning yodisiz dunyo o'z mohiyatini yo'qotadi. Ma'lum bo'ladiki, hazrat Navoiy uchun dunyo, din va Tangri taolo ma'rifati bir-birini taqozo etuvchi, biri ikkinchisiz mavjud bo'la olmaydigan tushunchalardir.

“Nasoyim ul-muhabbat” asarida Abu Ya’qub Nahrajuriy tilidan mana bunday ta’rif keltirilgan: “Dunyo – dengiz, oxirat – uning sohili, kemasi – taqvo. Odamlar safar qiluvchilardir” [Navoiy 2011 (10): 164]. Chuqurroq e’tibor berilsa, ushbu ta’rifda dunyoning mohiyatini hazrat Navoiy qanday tushungani, buyuk adibning falsafiy tafakkuri nechog’liq teran ekani yaqqol namoyon bo’lgan. Bunday yondashuv dunyo, oxirat va inson hayoti tushunchalarining o‘zaro chambarchas bog‘liq ekani isbotidir.

Buyuk mutafakkir nazdida, komil inson ikki dunyo obodligini maqsad qilmog‘i zarur. Muborak hadis mazmunidan kelib chiqib, “Dunyo – oxiratning ekinzoridir”, degan xulosaga kelishi sababi shunda. “Hayrat ul-abror”ning beshinchi maqolatida o‘qiymiz:

*Dunyo erur mazraai foxira,
«Addunyo mazraatu-l-oxira».*

*Munda ekib anda o‘rarsen yaqin,
Jahd etkim bo‘l mag‘asen xo‘shachin.*

*Munda ekinlarga tafovut durur,
Yaxshirog‘i judu saxovat durur,*

*Tarki tama‘ qilki saxo ul emish,
Bazlda sarf etki ato ul emish* [Navoiy 2011 (6): 131].

Ulug‘ shoir fikricha, odamzod bu dunyo hayotida nima eksa, oxiratda shuni o‘radi. Lekin ekinlar orasida ham o‘zaro farq bor va ularning yaxshirog‘i saxovatdir. Saxiylik qilmoqqa quvvati kelmagan kishi tamani tark etmog‘i zarurki, u ham saxovatdir. Chinakam saxovat esa mol-mulkidan ehson qilmoqdir.

Navoiyning buyukligi shundaki, u ushbu g‘oyalarni asarlarida yozish bilangina cheklanmagan, balki hayotda ham aynan shunday yashagan. G‘iyosiddin Xondamirning yozishicha: “...karomat egasi bo‘lgan bu Amir (*hazrat Navoiy – N.J.*) mansab va lavozimda ishlab yurgan chog‘lari qashshoqlar va darveshlarga moddiy yordam berish hamda yo‘lovchilar va musofirlar uchun qulay sharoitlar yaratish maqsadida Xuroson mamlakatining turli joylarida ko‘plab xonaqohlar, rabotlar, hovuzlar, ko‘priklar va hammomlar qurganlar”

[Xondamir 2018: 121]. Bundan tashqari, “Makorim ul-axloq”da yozilishicha, Ixlosiya madrasasi qarshisidagi Xalosiya xonaqohida har kuni mingdan ortiq qashshoq va miskinlarga lazzatli taomlar berilgan, har yili muhtoj kishilarga ikki mingga yaqin po‘stin, chakmon, ko‘ylak, ishton, yengil do‘ppi va oyoq kiyim ulashilgan.

Ma’lum bo‘ladiki, “dunyo”ni inson tug‘ilib o‘sgan va yashab turgan makon ma’nosida talqin etar ekan, buyuk ijodkor uni insonga ezgu amallar qilmoq, kamolotga erishmoq uchun berilgan imkoniyat, deb qaragan. Buyuk shoir bu dunyodagi umrni behuda o‘tkazmaslik, ogoh qalb, uyg‘oq tafakkur bilan yashash g‘oyasini ilgari suradi. Vaqtini “nafas” tushunchasi bilan ifodalagani ham ulug‘ mutafakkirning inson umriga yuksak mezon asosida yondashgani isbotidir. *“Har nafasing holidin ogoh bo‘l, Balki anga hush ila hamroh bo‘l”* [Navoiy 2011 (6): 262], deya insonni dunyo hayotiga mas’uliyat tuyg‘usi bilan qarashga da’vat etadi. E’tiborga sazovor jihati shundaki, buyuk mutafakkirning o‘zi umrini ana shu yuksak mezonga muvofiq yashadi.

2. “Dunyo” timsolining odamzodni ma’rifatdan to’suvchi parda sifatidagi talqini. Hazrat Navoiy asarlarida ushbu timsol bu ma’noda keng va ko‘lamli qo‘llangan. Teran falsafiy mazmun va mukammal badiiyat asosida ifodalangan. Ulug‘ mutafakkirning dunyo haqidagi qarashlari chuqur hayot falsafasini mujassam etgani bilan alohida ahamiyatga ega. Buyuk shoir falsafiy qarashlari negizida ham Qur’oni karim ta’limoti turadi. Oli Imron surasidagi mana bu oyat mazmuni buning isbotidir: “Odamlarga ayollardan, bolalardan, to‘p-to‘p tillo va kumushdan, go‘zal otlardan, chorvadan, ekin-tikindan iborat shahvatlarning muhabbati ziynatlandi. Ular dunyo hayotining matohidir. Va Alloh – huzurida go‘zal qaytar joy bor Zotdir” [Qur’oni karim 3: 14]. Mazkur oyati karimani Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf quyidagicha tafsir qilgan: “Oyati karimada ushbu narsalarning muhabbati ziynatlandi, deyilmoqda... Modomiki, ushbu rag‘batlar inson tabiatida bor ekan, Allohning O‘zi insonni shunday yaratgan ekan, bu narsalar inson hayotini muhofaza qilishda, uning go‘zal va zavqli kechishida xizmat qilmog‘i lozim. Shuning uchun islom dini bu narsalarni man qilishni emas, tartibga solishni yo‘lga qo‘ygan. Islom kishilarni tarbiya qilib, shahvat daryosida halok

bo‘lmaslikka chaqiradi. Inson mazkur shahvatlarning quli bo‘lib qolmasligi kerak. Balki, u ularning xojasi bo‘lib, o‘z tasarrufiga olishi darkor” [Shayx Muhammad Sodiq 2008: 316-317].

Hazrat Navoiy asarlarida ham dunyo emas, dunyoparastlik inkor etiladi. Dunyoni emas, dunyoga muhabbatni tark etishga chaqiriladi. Mana bu bayt ayni shu konseptual qarashni ifoda etgani bilan ahamiyatlidir:

Ey Navoiy, er esang dunyo arusin qil taloq,

Bir yo‘li bo‘lma zabun bu zoli makkor ollida. [Navoiy 2011 (1): 47]

Buyuk shoir she‘rlarida “dunyo” timsoli aksar “ayol” obrazi orqali suvratlanadi. Asli arabcha so‘z bo‘lgan “dunyo” ayol jinsi (jenskiy rod)ga mansub ekani ma‘lum. Yuqoridagi oyati karimada ham odamlarga ziynat qilib ko‘rsatilgan shahvatlar haqida so‘z ketar ekan, birinchi navbatda, “ayollar” tilga olingan. Hazrat Navoiy dunyo arusi – kelinchagini taloq qilishni erlikning muhim sharti sifatida talqin etadi. Ziynatlanib kelin suvratida ko‘ringani bilan u, aslida, “zoli makkor” – makru hiylani hayotiy a‘mol qilgan kampir ekanini aytib, uning oldida hech qachon zabun bo‘lmaslikka chaqiradi. O‘zagi “dun” bo‘lgan “dunyo” so‘zi, bundan tashqari, “tubanlik”, “pastlik” ma‘nolarini ham anglatadi. Ya‘ni, buyuk mutafakkir nazdida, dunyo – insonning Haq ma‘rifatiga erishmog‘i yo‘lidagi to‘siq, uni tubanlikka qulatguvchi illatdir. Ham lug‘aviy ma‘no, ham jins, ham asl mohiyat, ham badiiy talqin jihatidan bu darajadagi uyg‘unlik – yuksak balog‘at va fasohat samarasi. Bunday mutanosiblik, birinchidan, hazrat Navoiyning falsafiy va poetik tafakkuri nechog‘liq teran va o‘zaro uyg‘un ekanini ko‘rsatsa, ikkinchidan, ulug‘ shoir asarlaridagi g‘oyalar mo‘tabar manbalardan oziqlangani isbotidir.

Mana bu baytda ham teran hayot falsafasi ulug‘ shoir konsepsiyasiga muvofiq talqin etilgan:

Olg‘ali dunyo arusin, eyki, sotting naqdi din,

Umr sotib, marg olmoq angla, bu sotig‘-olig‘. [Navoiy 2011 (4): 305]

Tasavvufshunos Sayyid Sajjodiy “dunyo” timsolini izohlar ekan, Abu Homid G‘azzoliyning mana bu fikrlarini keltiradi: “Dunyo

jodusining avvali shuki, u seniki bo‘lib ko‘rinadi, go‘yo doimo shunday bo‘lib qoladigandek yoki shunday qaror topgandek. Holbuki, u og‘uvchandir, borgan sari sendan uzoqlashadi, o‘z harakatida darajama-daraja davom etadi. Uning misli soyadirki, u hech qachon birday turmaydi. U harakatlanib, o‘zgarib boradi. Ma’lumki, sening umring ham xuddi shunday bardavom o‘tib boradi.

Dunyoning yana bir sehri (makri) shuki, u senga do‘st bo‘lib ko‘rinadi. Bu hol seni o‘ziga oshiq qilguncha davom etadi. Nogoh bir vaqt uning senga dushmanligi ko‘rinadi. U nobakor ayolga o‘xshaydiki, erga o‘zining kelishgan joylarini ko‘rsatib, oshiq qiladi va xonasiga boshlab, u yerda halok qiladi” [Sajjodiy 1992: 394].

Tabiiyki, bu fikrlar ulug‘ shoirning yuqoridagi bayti mazmunini chuqurroq anglash imkonini beradi. Bayt mazmuni: *Dunyo kelinchagini olmoq uchun din naqdini sotgan, ey kimsa! Bu sotig‘-olig‘ning mohiyatini anglaginki, umringni halokatinga almashding.*

Hazrat Alisher Navoiy asarlarida dunyo timsoli “yaltiroq chivin” obrazi orqali ham badiiy talqin etiladi. “G‘aroyib us-sig‘ar” devonidagi 22- qit‘aga: “Takalluf ahlining dunyog‘a sheftalig‘idavu dunyolikka fireftalig‘ida”, degan sarlavha qo‘yilgan. “Takalluf ahli” – o‘zini kulfatga solganlar toifasi. Ulug‘ mutafakkir nazdida, ular dunyoga muhtalo bo‘lgan va dunyolikka aldangan kimsalardir. Demak, hazrat Navoiy nazdida, dunyoparastlik – o‘zini kulfatga solmoqdir. Qit‘ada ana shu falsafiy qarash ta’sirchan obraz vositasida poetik talqin etilgan:

*To‘nni zarbaft aylabon xiffatdin uchqan har taraf,
Yo‘q ajab gar bor esa dunyo matoi kom anga.*

Ul chibinkim, ko‘zga oltun yanglig‘ yashnar xil‘ati,

Ko‘pragi, bilkim, najosat uzradur orom anga. [Navoiy 2011 (1): 713]

Qit‘a mazmuni: *Zarbaft to‘n kiygani bilan g‘ururlanib, har tarafga yengilgina uchib yurgan kimsaning yashashdan maqsadi dunyo matohi bo‘lsa, bunga ajablanmaslik kerak. U ustki tarafi ko‘zga bamisoli oltinga o‘xshab ko‘rinadigan chivinga o‘xshaydiki, oxir-oqibat orom oladigan joyi najosatdir.* Ya’ni, hazrat Navoiy fikricha, dunyo matohini umr mazmuniga aylantirgan kishi pok yashamog‘i

mahol. Chunki u ushbu muddaosiga erishmoq yo'lida har qanday tubanlikdan, hatto haromdan ham qaytmaydi. Bunday kimsa zohiran oltinday tovlansa ham, aslida najosat ichida yashaydigan chivinning holiga tushmog'i muqarrar. "Mahbub ul-qulub"dagi mana bu so'zlar ham ushbu fikrni tasdiqlaydi: "*Zarbaft kisvatlig' dunyoguzin najosat ustidagi yiltirog'uchi chibin*". [Navoiy 2011 (9): 532].

"Favoyid ul-kibar" devonidan olingan mana bu baytda ham ayni shu mohiyat ifodalangan:

Dunyo asbobi najosat kebidur mazbalada,

Pokravlalar nechuk o'zni anga qilg'ay mash'uf. [Navoiy 2011 (4): 308]

Hazrat Navoiy dunyo asbobi – ashyolarini najosatga qiyoslagani bejiz emas. Zero, dunyo matohiga hirs qo'yish odamzodning ko'nglini qoraytiradi. Uning qalbida mol-dunyoga egalik qilish yo'lida hech qanday yomonlik va qabohatdan qaytmaslik hissini paydo qiladi. Buyuk bobokalonimiz insoniyatni ana shu illatdan saqlanishga chaqirish barobarida, o'zi hayotda bunga to'liq amal qilgani e'tiborga loyiqdir. Xondamir "Makorim ul-axloq"da ul zotning "...hech qachon o'tkinchi mol-dunyoga bo'lgan muhabbat changini va bu dunyoning narsalariga bo'lgan qiziqish g'uborini o'zining himmat etagiga qo'ndirmagan"ini [Xondamir 2018: 116-117] ta'kidlagani ulug' mutafakkirning so'zida o'zi aks etganidan, yozganlariga hayotda to'liq amal qilganidan dalolat beradi. Buyuk shoir hirsu havas xirmoni barbod, nafsu havo qasri baraftod, zulmu sitam joniga bedod bo'lmog'i el shodligi va mamlakat obodligining asosi ekanini ta'sirchan badiiy talqin etdi. O'zi namuna bo'lib, butun salohiyatini ana shu g'oyalarining hayotda tasdig'ini topishi yo'lga safarbar qildi. Mamlakat hukmdori Sulton Husayn Boyqaroni shunga da'vat etdi. Yurtda osoyishtalik, jamiyatda ma'naviy yuksalish bo'lishiga amalda ham erisha oldi.

Shu o'rinda masalaning muhim bir jihatiga e'tibor qaratish zarurati seziladi. Hazrat Alisher Navoiyning dunyo haqidagi ushbu qarashlari zinhor tarkidunyochilik ma'nosida tushunilmasligi zarur. Bu muammoni alohida o'rgangan tasavvufshunos Ibrohim Haqqul mana bunday yozadi: "Tark yoki tarki dunyo degani nisbiy bir gap bo'lib, uni jahondagi har turli yomonlik, g'irromlik, tubanlik,

g‘ayriinsoniyliklarga tanqidiy munosabat mazmunida anglash lozim” [Haqqulov 2017: 12].

Haqiqatan, hazrat Navoiy asarlarida dunyoni emas, uning hoyu-havaslarini tark etish g‘oyasi badiiy talqin etilgan. Zero, buyuk mutafakkir e‘tiqodining asosi bo‘lgan islomda ham, ushbu muqaddas din asosida shakllanib taraqqiy etgan ulug‘ Navoiy mansub naqshbandiya tariqatida ham tarkidunyochilik va dunyoga hirs qo‘yish qoralangan. Ijodda ham, hayotda ham dunyoga bo‘lgan muhabbatni tark etish g‘oyasi ustuvor sanalgan. Bu esa, shaxs va jamiyat ma‘naviyati yuksalishida asos-zamin vazifasini o‘tagan.

Xulosa qilib aytganda, hazrat Alisher Navoiy asarlarida “dunyo” timsolini badiiy talqin etar ekan, insoniy kamolot yuksakligida turib ijod qilgan. Ushbu timsolni odamzod yashab turgan makon sifatida tasvirlaganda ham, uni kamolotdan to‘sovchi parda o‘laroq ta‘vil etganda ham, Sharq islom e‘tiqodi nuqtai nazaridan turib munosabat bildirgan. Dunyoparastlikni qoralash orqali inson kamoloti va jamiyat taraqqiyotiga xizmat qilishni shaxs va ijodkor sifatidagi muqaddas burchi, deb bilgan. Eng muhimi, asarlarida ilgari surilgan ulug‘vor g‘oyalarga hayotda ham og‘ishmay amal qilgan. Buyuk mutafakkir asarlaridagi barcha zamonlar uchun ahamiyatli sanalgan bu kabi obraz va timsollar mohiyatini yanada chuqur va ko‘lamli tadqiq etish navoiyshunoslik oldida turgan dolzarb muammolardandir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Алишер Навоий. Фаройиб ус-сиғар. /Тўла асарлар тўплами. Ўн жилдлик. Биринчи жилд. – Тошкент: Фафур Ғулом номидаги НМИУ, 2011.

2. Алишер Навоий. Фавойид ул-кибар. /Тўла асарлар тўплами. Ўн жилдлик. Тўртинчи жилд. – Тошкент: Фафур Ғулом номидаги НМИУ, 2011.

3. Алишер Навоий. Ҳайрат ул-аброр. /Тўла асарлар тўплами. Ўн жилдлик. Тўққизинчи жилд. – Тошкент: Фафур Ғулом номидаги НМИУ, 2011.

4. Алишер Навоий. Маҳбуб ул-қулуб. /Тўла асарлар тўплами. Ўн жилдлик. Тўққизинчи жилд. – Тошкент: Фафур Ғулом номидаги НМИУ, 2011.

5. Алишер Навоий. Насойим ул-муҳаббат. /Тўла асарлар тўплами. Ўн жилдлик. Ўнинчи жилд. – Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги НМИУ, 2011.

6. Саййид Сажжодий. Фарҳанги истилоҳоти ва таъбироти ирфоний. Техрон, 1992.

7. Хондамир, Ғиёсиддин. Макорим ул-ахлоқ. - Тошкент: Академнашр, 2018.

8. Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф. Тафсири Ҳилол. Биринчи жуз. – Тошкент: Шарқ, 2008.

9. Qur’oni karim va o‘zbek tilidagi ma’nolar tarjiması (Tarjimon: Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf). – Toshkent: Hilol-Nashr, 2020.

10. Ҳаққулов И. Навоий шеърлятида “тарк” тушунчаси ва талқинлари. //Ўзбек тили ва адабиёти, 2017, 1-сон.

MUNDARIJA

Shuhrat SIROJIDDINOV. Ahliy Sheroziy qasidasida Alisher Navoiy madhi.....	4
İsa HƏBİBBƏYLİ. Ədəbiyyatdan – əbədiyyətə.....	18
Muslihiddin MUHIDDINOV. «Hayrat ul-abror»da soʻfiylar siymosi.....	28
Tanju SEYHAN. Oqqoʻyunlilar davrida oʻgʻuz lahjasiga oʻgirilgan Alisher Navoiy devoni.....	36
Ibrohim HAQQUL. Maʼnaviy valodat va oʻzlik kamoli.....	46
Рамиз АСКЕР. Didaktik edebiyatin şaheseri.....	53
Muhammadjon IMOMNAZAROV. Olti devon muqoyasasi (“Badoyiʼ ul-bidoya”ning yangi topilgan Tehron nusxasi asosida)....	60
Benedek PÉRI. Peculiarities of Mīr Calī-Šīr Navāyī’s Persian Poetry and Ottoman Turkish Poetry.....	81
Nurboy JABBOROV. Alisher Navoiy asarlarida “dunyo” timsoli va uning talqinlari.....	93
Almaz ÜLVİ. Nizami Gəncəvinin “İsgəndərnəmə”sində müdrək və ideal obrazın təəənnümü.....	103
Berdak YUSUF. Navoiy va purizm.....	113
Boqijon TOʻXLIYEV. Taʼlim bosqichlarida Alisher Navoiy lirik merosini oʻrganish muammolari.....	119
Nusratilla JUMAXOʻJA. Navoyi merosi va mulkdorlik madaniyati Navoyi va bozor maʼnaviyati.....	125
Nafas SHODMONOV. Alisher Navoiyning vaqt konsepsiyasi.....	138
Hamidulla DADABOYEV. Alisher Navoiyning kinoya sheʼriy sanʼatini qoʻllash mahorati.....	149
Elçin Ali oğlu İBRAHIMOV. Alishir Navaiʼnin Muhakemetüʼl Lügatəyn Eserinin Türkçeʼye Katkıları.....	157
Zuhriddin ISOMIDDINOV. Navoiyning ideali.....	165
Aftondil ERKINOV. Navoiyning “İlk terma devoni” (1501-y.) Oqquyunlilarga tegishlimi?.....	175
Uzoq JOʻRAQULOV. Navoiy “Xamsa”sidagi uch oʻlim haqida.....	183
Sultonmurod OLIM. Majozdan maqsad – haqiqat.....	195

Karomat MULLAXO‘JAYEVA. Irfoniy ma’noning badiiy talqinida tabiat tasvirining o‘rni.....	204
Qodirjon ERGASHEV. “Tarixi muluki ajam”ning uslubiy xususiyatlari.....	213
Dilnavoz YUSUPOVA. Alisher Navoiy “Xamsa”sida prosodik urg‘u.....	222
Bobonazar MURTAZOYEV. Alisher Navoiy va Xusrav Dehlaviy.....	239
Baxtiyor FAYZULLOYEV. Navoiy ijodi bo‘yicha noan’anaviy dars.....	250
Burobiya RAJABOVA. “... Rub’i maskunida qahramon ul turur”.....	257
Муътабар ШАРИПОВА. Город Герат в эпоху Алишера Навои.....	263
Ahmet AKALIN. Devletlerin Yumuşak Güç Enstrümanı Olarak Dil.....	268